

Een liberale visie op kringlooplandbouw

Juli 2020

Leden: Johan Barendregt, Harry Bruins, Addy Risseeuw, Martijn Buijsse (voorzitter) en Bart Millenaar (secretaris)

Over de notitie

Deze notitie bevat een visie op een liberaal perspectief op kringlooplandbouw. Het is een breedgedragen opinie afkomstig uit het Thematisch Netwerk Landbouw, Natuur en Voedsel. Dit document heeft geen formele status binnen de VVD voor gebruik in beleid of bestuur. Het geeft houvast in onderlinge discussies en aanknopingspunten voor beleid voor de komende 10 jaar. De notitie is gemaakt door een werkgroep met vertegenwoordigers uit de grond/watergebonden sectoren. Er is gebruik gemaakt van ingezonden feedback door leden van het thematisch netwerk en er heeft op 1 juli 2020 een online zoom-bijeenkomst plaatsgevonden waaraan ca. 30 leden van het netwerk hebben deelgenomen.

Leeswijzer

Deze notitie is ingedeeld in de drie onderdelen van de methode BOB: Beeldvorming, Oordeelsvorming en Besluit. De paragraaf “een verscheidenheid van werk” is het resultaat van beeldvormende gesprekken met betrokkenen over kringlooplandbouw binnen de diverse landbouwsectoren. In het onderdeel “Wat vinden wij hiervan?” is tegen de achtergrond van de vijf liberale kernwaarden getracht gemeenschappelijkheden te vinden. Deze gemeenschappelijke liberale perspectieven op kringlooplandbouw zijn de uitgangspunten geweest voor onze suggesties die wij doen in het onderdeel “voorstellen voor beleid”.

Aanleiding

Overall in Nederland is voldoende voedsel, voor een betaalbare prijs en van een goede kwaliteit. We zijn daar bovenop de tweede exporteur van de wereld. Een resultaat waar wij liberalen trots op zijn. We hebben vanaf de tweede wereldoorlog gewerkt om nooit meer honger te hoeven leiden. Waar de agrarische sector nu staat is wereldklasse!

Tegelijkertijd constateren we dat er onrust is onder agrarisch ondernemers. Te veel regels, te weinig verdienvermogen. Er is frustratie richting de overheid, een breed sentiment onder de ondernemers is dat de sector niet gehoord wordt, ondanks de inspanningen.

In de samenwerking binnen het kabinet heeft VVD ingestemd met de landbouwvisie "Waardevol en verbonden". Als liberalen zien wij aanknopingspunten om verder te gaan met kringlooplandbouw, maar wel vanuit een liberaal perspectief. Deze notitie geeft een inzicht hierin. We hebben daarbij ervoor gekozen om 10 naar voren te kijken. De notitie is dus geen ideëel eindplaatje, maar probeert een praktische handreiking te geven aan zowel liberalen die geen betrokkenheid hebben met de agrarische sector als aan betrokkenen uit de sector die een liberale stip op de horizon zoeken.

"Wat ik van landbouwers hoor is dat zij de stip op de horizon missen. Zij zien vooral incidentenmanagement. Ook de huidige gang van zaken rond het koeiendieet om minder stikstof uit stoten. Wij moeten die stip zetten mét de sector. En of je het in de uitvoering circulaire landbouw noemt is dan een tweede. Moet ook geen doel op zich zijn."

Reactie van een deelnemer in de chat van de bijeenkomst dd 1 juli 2020

Wat is een circulair voedselsysteem?

Na de Tweede Wereldoorlog is Nederland haar voedselproductie zo in gaan richten om te zorgen dat er in de toekomst altijd voldoende, veilig en betaalbaar voedsel zou zijn. Om dit te bereiken is vooral geprobeerd om de voedselproductie op te schroeven, zonder te veel te kijken naar de verliezen uit het systeem of de eindigheid van bepaalde grondstoffen. Daardoor is ons huidige voedselsysteem in grote mate lineair, waarin mijnen steeds leger worden, bodems uitgeput raken en via het riool en talloze vormen emissies waardevolle nutriënten verloren gaan.

Een circulair voedselsysteem geeft antwoord op deze uitdagingen door grondstoffen binnen het systeem te hergebruiken en de verliezen uit het systeem zoveel mogelijk te beperken. Dit kan bereikt worden wanneer er op individuele boerenbedrijven en via samenwerkingen tussen verschillende bedrijven in het systeem slim omgegaan wordt met deze grondstoffen.

Beeldvorming: een verscheidenheid van werk

Veel agrarische ondernemers weten hoe belangrijk het is om zuinig om te gaan met grondstoffen. Ze zijn zich bewust van hun positie en belang in het voedselsysteem. Voor hen is dit gewoon 'gezond boerenverstand'. Maar binnen elke sector zijn er ook uitdagingen en kansen om stappen te zetten tot een circulair voedselsysteem.

Akkerbouw, vollegrondsgroente teelt en overige open teelten

De akkerbouw, vollegrondsgroente teelt en overige open teelten zijn sterk doorgaans markt gedreven sectoren met een grote afhankelijkheid van de export. Landen waar naartoe geëxporteerd wordt zijn vaak "armer" dan Nederland, waardoor de prijsconcurrentie groot is. Er is geen vraag naar kringlooplandbouw. Voor telers is kringlooplandbouw een licence-to-produce die niet- of zeer beperkt betaald wordt uit de markt. Meerkosten dienen dus óf betaald te worden uit de portemonnee van de ondernemer zelf, of als een vergoeding van derden voor niet commerciële diensten. Telers zijn enthousiast over het idee van ecosysteemdiensten in het kader van het GLB.

Telers zien een scheefgroei in de behoefte aan organische stof voor het onderhouden, herstellen of verbeteren van de bodemgezondheid en de beperkte mogelijkheden in het kader van de meststoffenwet. Zo remt bijvoorbeeld de fosfaatnorm in het kader van de meststoffenwet de aanvoer van organische stof. Dit staat een circulair voedselsysteem in de weg. Akkerbouwers willen ook meer werken met vaste mest, maar daar is maar een beperkt aanbod van vanuit de veehouderij. De laatste jaren is het instrumentarium voor het gebruik van gewasbeschermingsproducten gekrompen. Deze krimp draagt niet bij aan de wens voor een meer circulair voedselsysteem waarbij zorgvuldig met de bodem en verliezen omgegaan dient te worden.

Een belangrijke impuls voor kringlooplandbouw in de akkerbouwsector kan komen door meer eiwitteelten in het bouwplan op te nemen. Iedere akkerbouwer juicht dit toe. Echter, het is gangbaar dat eiwitteelten niet voldoende saldo geeft ten opzichte van andere teelten en zodoende de rentabiliteit van het bedrijf negatief beïnvloed.

"Ik woon in Venlo en onze bloemenveiling staat in Duitsland. En dat voelt niet als export maar is het wel. Wij richten ons vanuit gunstige productieomstandigheden op een verkoopcirkel van 1200 km."

"Export blijft belangrijk voor de middenlange termijn. We hoeven niet persé de tweede exporteur van de wereld te zijn".

Twee reacties van deelnemers op export in relatie tot kringlooplandbouw bij de bijeenkomst dd 1 juli 2020

Glastuinbouw en champignonteelt

Net als bij de open teelten zijn de glastuinbouw en champignonteelt sterk export gedreven sectoren. Het zijn daarbij goede voorbeelden van sectoren die werken vanuit een gesloten systeem qua nutriënten en waterhuishouding. Meststoffen en andere middelen en technieken worden uiterst nauwkeurig ingezet, waardoor er nauwelijks emissies plaats vinden. De sectoren werken aan het verbeteren van de mogelijkheid tot het verwerken van reststromen, het voorkomen van verspilling en het minimaliseren van verliezen.

Visserij en schelpdieren

Een uniek kenmerk van de visserij en schelpdierensector is dat er geen meststoffen gebruikt worden. Het zijn al sterk natuur-inclusieve sectoren met een grote mate van balans in de hoeveelheid dieren in bepaalde natuurlijke gebieden. Net als bij de andere sectoren is er geen markt voor kringlooplandbouw en een meer oriëntatie hierop kan niet betaald worden uit de sector zelf. Bijvoorbeeld ligt er potentie voor de schelpdiersector door verliezen van nutriënten van land naar de kustzones. Ook kan door meer aandacht te geven aan verspilling van gevangen vis en de vangst van vis met een lager trofisch niveau een impuls geven aan de hoeveelheid biomassa dat beschikbaar komt voor humaan voedsel uit de zee. Dit zijn maar een paar ideeën die onderzoek vereisen, maar een perspectief bieden voor de ondernemers.

Melkveehouderij

De melkveehouderij kenmerkt zich door haar diversiteit van ondernemingen. Grootschalig, kleinschalig, biologisch, gangbaar of alternatief. De zuivelsector zelf neemt veel initiatief tot verduurzaming en kent ook betalingen om waar mee gepoogd wordt kosten bij melkveehouders te compenseren. De hoeveelheid melkveebedrijven is in 40 jaar tijd afgenomen van ca. 50.000 tot 16.000 nu. Bij de overgebleven melkveehouders heerst er een sterk sentiment dat de regeldrukte de vrijheid voor het ondernemen dwarsboomt. En tegelijkertijd staat het gezinsinkomen, ondanks de compensaties voor verduurzaming, bij de familiebedrijven onder druk. Ondernemers halen nauwelijks meerwaarde uit circulariteit ten opzichte van niet circulaire ondernemingen.

De melkveesector heeft behoefte aan zuurstof om te kunnen ondernemen. Grondgebondenheid is een belangrijk thema om die zuurstof te krijgen. Bedrijven die grondgebonden zijn hebben perspectief om bij te dragen binnen een circulair voedselsysteem. Zowel vanuit het individuele bedrijf als vanuit een samenhang van meerdere bedrijven in een gebied. Echter, het perspectief voor de niet grondgebonden melkveehouderij komt onvoldoende tot uiting in de ontwikkeling naar een circulair voedselsysteem. Kringlooplandbouw is niet een uitgangspunt voor een individuele ondernemer, maar gaat over de samenhang van bedrijvigheid in een gebied. Wet- en regelgeving belemmert juist meer samenhang tussen bedrijven met grond en zonder grond. Het aspect samenwerking tussen veehouderij en akkerbouw is onderbelicht in het streven naar een circulair voedselsysteem.

Overige veehouderij sectoren

Onder de overige sectoren wordt verstaan de varkenshouderij, pluimveehouderij, etc. Deze sectoren kennen al een hoge mate van circulariteit. Veel restproducten uit de voedingsmiddelenindustrie worden gebruikt als veevoer en mest wordt al dan niet na bewerking afgezet voor plantaardige teelten. Het is zichtbaar binnen deze sectoren dat verduurzaming hand in hand kan gaan met het leveren van energie en sociaal/maatschappelijke diensten. Voor de lokale leefomgeving nabij intensieve veehouderijen is hinder een terugkerend fenomeen. Zorgen over de gezondheid, geur, vrachtbewegingen geven onrust in dorpen, buurten en buurtschappen. Een veelvoud van integrale initiatieven vanuit de sectoren laten zien dat de intensieve sectoren zelf ambitieus zijn, maar tegelijkertijd ook worstelen met de vraagstukken. Wet- en regelgeving werken belemmerend en de ervaring met technische innovaties en wet- en regelgeving zijn teleurstellend. Bijvoorbeeld bij de introductie van bijvoorbeeld het luchtwasserbeleid is de overheid zelf hierin geen betrouwbare partij gebleken.

Oordeel: Wat vinden wij hiervan?

Voor dit deel van de notitie toetsen we de beeldvorming uit de bovengenoemde sectoren met de liberale kernwaarden van de VVD:

- Vrijheid
- Verantwoordelijkheid
- Sociale rechtvaardigheid
- Verdraagzaamheid
- Gelijkwaardigheid

Lokale behoefte aan slimme oplossingen

We beseffen ons vanuit een sociale rechtvaardigheid dat we staan voor wereldwijde problemen die om oplossingen vragen. Voorbeelden van wereldwijde problemen is dat de aarde opwarmt en dat dit effecten heeft lokaal, bijvoorbeeld door lange perioden van droogte of hevige regenval. Ook is er een wereldwijde teruggang van de biodiversiteit. Als antwoord op die wereldwijde problemen hebben we behoefte aan slimme oplossingen op het boerenland, in de regio en in de ketens. We hebben daarbij niet alleen oog voor de technische innovatie, maar zoeken naar het lokale maatwerk, samenhang tussen bedrijven, met oog voor een onderbouwd resultaat en vertrouwen uit de omgeving. We zien in de praktijk dat het vaak misgaat in zaken, omdat integraliteit bij aanpakken onvoldoende geborgd is.

Omarm de diversiteit

We zien te vaak dat de ondernemers door de overheid ver-algemeniseerd worden en dat beleid vanuit wantrouwen gemaakt is. Dit geeft een inbreuk op het gevoel van vrijheid. Er is onvoldoende ruimte om als ondernemer het onderscheid te maken om juist de verschillende kwaliteit te leveren die vanuit een circulair voedselsysteem gewenst is. Één ondernemer wil juist toegevoegde waarde door efficiency en de ánder doet dat met een product met bijzondere kenmerken. Voor een goedwerkend economisch systeem is het onderhouden van een divers ecosysteem van bedrijvigheden zeer gewenst. De diversiteit is een kans.

"Nederland is een smaakvol land. We hebben alles "in huis". We zijn één groot gemengd bedrijf en lokaal in Europa"

Harry Bruins, melkveehouder en lid van de werkgroep

Waardeer wat goed is

De waardering is een vaak terugkerend onderwerp. Wat opvalt is dat de juiste beloningen ontbreken voor het bevorderen van een circulair voedselsysteem. In het huidige beleid zitten zelfs perverse prikkels die juist negatief uitwerken op de agrarische ondernemers en het milieu. Dit draagt niet bij aan de gelijkwaardigheid van ondernemers die beogen het goede te doen en de zogenaamde freeriders. Het is wenselijk dat er gewerkt wordt aan een mix van beloningen voor ondernemers en consumenten die goed gedrag belonen.

Besluit: voorstellen voor toekomstig beleid

Verschuif de focus op meststoffen naar bodemvruchtbaarheid

1) Transformeer de meststoffenwet naar een wet bodemvruchtbaarheid. Binnen een dergelijke wet staat voorop dat landbouwers vrije ruimte hebben voor het aanvoeren van circulaire mestproducten. Het moet een automatisme zijn dat circulaire meststoffen eerder worden gebruikt dan kunstmest. Dit alles staat ten dienste van het voorkomen van verliezen uit het voedselsysteem. Door te kiezen voor bodemvruchtbaarheid, kiezen landbouwers automatisch ook voor organische stof opbouw in de bodem. Daarmee wordt de sector weerbaarder voor lange perioden van hitte en droogte en wordt bijgedragen aan de opslag van koolstof in de bodem. Al deze facetten spelen een rol bij het behalen van de klimaatdoelen. Daarnaast kan deze wet op lange termijn het actieprogramma nitraatuitspoeling overbodig maken, aangezien de doelen voor nitraatuitspoeling al behaald worden en stimulans van bodemvruchtbaarheid hier positief aan bij zal dragen. Binnen deze wet bodemvruchtbaarheid moet ruimte gecreëerd worden voor organische meststoffen, onder andere door het gebruik van vaste dierlijke mest, compost en champost te stimuleren. We moeten af van de huidige benadering over de derogatie. Het moet vanzelfsprekend zijn de ruimte in bemesting te krijgen die de gewassen onttrekken en dat dierlijke mest voorrang heeft op het gebruik van kunstmest. Vanuit dit perspectief dient ook samenwerking tussen akkerbouwers en veehouders beter tot zijn recht te komen.

“We verbranden kippenmest voor de opwek van energie. Als we die nu gebruiken voor bemesting, dan voeren we én meer organische stof aan én kan hiermee kunstmest vervangen worden.”

Ingezonden reactie van een akkerbouwer uit het thematisch netwerk LNV

2) Middelen, medicijnen en technieken die voortkomen uit de biotechnologie geven de boer de broodnodige instrumenten om effectief bij te dragen aan een circulair voedselsysteem. We willen noodwetten gebruiken waardoor bij extreme ziekten of plagen, sommige middelen toch gebruikt kunnen worden. Op deze manier kan de beschikbaarheid en betaalbaarheid van voedsel gewaarborgd blijven. Wij zijn en blijven voorstander van moderne veredelings technieken om maximaal gebruik te maken van de draagkracht van de bodem en verliezen uit het systeem te beperken.

3) Ook het pachtbeleid moet gestoeld zijn op bodemvruchtbaarheid. Wetgeving is hier niet op ingericht, er is zelfs sprake van een perverse prikkel. Door de wetgeving zijn pacht prijzen hoog en (daardoor) worden de gronden intensief bebouwd, wat weer ten koste gaat van de bodemvruchtbaarheid.

4) De overheid moet investeren in vormen van precisie landbouw die ten dienste staat van de bodemvruchtbaarheid. Technieken om data te verzamelen en te analyseren dienen beter beschikbaar te komen voor producenten.

Meer waardering voor circulaire grondstoffen

1) We hebben geconstateerd dat er nog weinig initiatief ligt in de markt voor het daadwerkelijk toewerken naar een circulair voedselsysteem. We willen dat dit initiatief wel bij marktpartijen komt te liggen. Om daar te komen is er onderzoek nodig dat zich richt op verspilling- en het tegengaan van onnodige emissies. Dit programma, o.a. voor veevoer en meststoffen en een duidelijke rol van het bedrijfsleven, dient zorg te dragen voor definities en voorwaarden van grondstoffen zodat die erkent kunnen worden door de markt als circulaire grondstof. Dit geeft positieve stimulansen aan de markt om hiermee te handelen en daarmee de circulariteit te bevorderen. Dit kan ertoe leiden dat op termijn er meer waardering komt door het gebruik van bijvoorbeeld stedelijke reststromen voor veevoer of als circulaire meststof. Het kan ook betekenen dat het onaantrekkelijk wordt reststromen uit verre landen in veevoer te verwerken. Bij deze ontwikkelingen is het belangrijk waakzaam te zijn dat het resultaat van directe en indirecte neveneffecten positief is.

“Het is mijn ultieme streven om mijn land minstens zo goed door te geven aan de volgende generatie als dat ik het gekregen heb. Dan heb ik organische stof nodig. Afvalstromen van consumenten en uit de voedselindustrie kunnen óók gebruikt worden als meststof. Er gaat nu nog veel de vergister in, dat is een kans”

Johan Barendregt, akkerbouwer en lid van de werkgroep

2) Grondstoffen in de zee kunnen effectiever omgezet worden naar voedsel indien de aan de zee gebonden sectoren zich meer richten op het voorkomen van verspilling en het oogsten/vissen op lagere trofische niveaus. De overheid moet dit middels belemmerende wet- en regelgeving en onderzoek mogelijk maken.

“De overheid mag uitdagen, prikkelen en uiteindelijk de markt het laten doen”

Reactie uit de chat van de bijeenkomst TN LNV dd 1 juli 2020

Herziening Nationale Omgevingsvisie

1) Wij maken ons zorgen over de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Het kabinet heeft grote ambities met de schaarse ruimte in Nederland. Onder het mom van grote uitdagingen zoals klimaatverandering, verstedelijking, energie en economische ontwikkeling wordt een groot beslag gelegd op het land. Tegelijkertijd wordt verwacht dat er een grotere biodiversiteit komt en dat er lokaal draagvlak blijft. Er wordt meegedacht met de agrarische sector, echter ondertussen is het de enige sector waarvan geëist wordt dat deze inkrimpt. Dit effect verhoogd de waarde van grond, met allerlei neveneffecten als gevolg. Deze algehele ambitie van Nederland voor het gebruik van ruimte is onrechtvaardig ten opzichte van de agrarische sector en sluit niet aan bij een liberaal perspectief op een circulair voedselsysteem.

“Een ambitieuze omgevingsvisie is goed, maar als er meer land nodig is, dan moet ook nieuw land verworven worden.”

Gemeenschappelijke standpunt van de werkgroep

N2000 is een verantwoordelijkheid van het rijk

1) Voor de lange termijn dient N2000 beleid doelmatig ingericht en toegepast te worden met regie en bevoegdheden op die plek waar de democratische besluitvorming plaats vindt. Dat is nu niet aan de orde. Het juridische harnas waar we nu in zitten is onaanvaardbaar gezien de grote belangen voor mens en natuur. De oplossing hiervoor is door enkel de door het rijk beheerde natuurgebieden de status van N2000 te geven en gebieden die niet beheerd worden door het rijk niet deze status te geven. Met andere woorden Nationaal parken die nu de N2000 status hebben komen onder beheer van het rijk. Andere gebieden die onder beheer van de provincie hebben niet de status N2000.

“Wij zijn vóór de natuur en om uit het juridisch harnas te komen willen we dat N2000 iets is voor de grote parken van de rijksoverheid. De natuur in kleinere gebieden is de verantwoordelijkheid van de provincie die daarvoor eigen regels heeft.”

Verduidelijkende reactie uit werkgroep tijdens de bijeenkomst TN LNV op de vraag of de agrarische sector tegen natuurontwikkeling is

2) N2000 gebieden kunnen niet uitbreiden in oppervlakte. Er zou in de nabijheid van N2000 gebieden als alternatief meer gestreefd kunnen worden naar landbouw in samenhang met (kwetsbare) natuur.

3) Vanuit de visserij moet een herziening plaats vinden op de mate dat aan zee gebonden sectoren nutriënten verliezen van land kunnen opvangen. Rekening houdende met na-effecten op het milieu (vaak N2000 gebieden) kan dit ertoe leiden dat er meer ruimte ontstaat voor de visserij en schelpdierensectoren.

“Vissen en schelpdieren dragen wezenlijk bij aan het sluiten van kringlopen. Daar wordt op dit moment geen rekening mee gehouden. Dit biedt de sector perspectief en kansen!”

Addy Risseeuw, vertegenwoordiger visserij en schelpdiersector en lid van de werkgroep

Investeren voor meer verdien capaciteit

1) Uit de verbondenheid van ondernemers aan de zee of grond is in principe voldoende inkomen te genereren door de efficiënte inzet ervan of door bijzondere eigenschappen toe te voegen aan de producten die geogst zijn. Ongeacht dit groot- of kleinschalig is, ondernemers willen zelfstandig en onafhankelijk van de overheid kunnen ondernemen.

2) De intensieve, niet grondgebonden, sectoren excelleren nu al in het verwerken van reststromen, maar moeten dat nog veel meer doen. De beschikbaarheid van reststromen legitimeert de aanwezigheid van deze intensieve sectoren in Nederland. Daarvoor is wel meer ruimte nodig voor het verwerken van bv stedelijke reststromen of nieuwe eiwitbronnen zoals algen of insecten. Om daar te komen is experimenteerruimte nodig. Hier dient in geïnvesteerd te worden.

3) In veel gebieden gaat de aanwezigheid van de intensieve veehouderij gepaard met hinder en overlast in de omgeving. Vanuit integraliteit is er daarom behoefte aan integraal duurzame stalsystemen als onderdeel van een duurzaam leefgebied voor de omwonenden. Hier moet vooral op lokaal niveau met de intensieve sector verder aan gewerkt worden.

4) Het GLB dient voor extra inkomen voor landbouwers wanneer zij diensten leveren die bijdragen aan een circulair voedselsysteem.

5) Wij stimuleren lokale samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld agrarische collectieven of gebied coöperaties, die extra inkomsten genereren voor de op deze netwerken aangesloten landbouwers. Overheden en andere stakeholders kunnen zakendoen met deze organisaties om de kwaliteit van de lokale leefomgeving te versterken, bv op het gebied van natuur- en waterbeheer, of sociaal maatschappelijke diensten. De agrarische collectieven zijn hier een goed voorbeeld van. Maar ook producentenorganisaties hebben een betere positie nodig om de kosten beter uit de markt te halen. De juridische houdbaarheid van samenwerkingsverbanden moet daarbij in verhouding staan met de regels voor mededinging die gelden voor de supermarkten.

6) De mogelijkheden voor de markt om voorlichting te geven aan consumenten over duurzaamheid en afkomst van het voedsel moet versterkt worden. Overheidsinstrumenten zoals voedingswijzer en/of via voedingscentrum kunnen daarin een rol spelen.